

Єлісеєнко А. П.

Державний біотехнологічний університет

РОМАН Д.Г. ЛОУРЕНСА «СИНИ ТА КОХАНЦІ» В ОЦІНЦІ СУЧАСНИКІВ (ДО 1916 РОКУ)

У статті проаналізовані особливості сприйняття роману англійського письменника, поета та літературного критика Д.Г. Лоуренса «Сини та коханці». Зокрема, увагу зосереджено на створенні образів Міріам, Пола, Гертруди Морел. Автор статті досліджує проблеми сприйняття художнього образу Міріам з точки зору його прототипу Дж. Чемберс. Критики погоджуються з тим, що образ головного героя Пола є автобіографічним. Автор статті звертає увагу на листування письменника, в якому зазначено, яку велику роль саме цьому роману надавав Лоуренс, дійсно зображуючи спогади власного дитинства на сторінках роману. До 1915 року літературні критики звертали увагу на образ матері Пола пуританку з досвідченої сім'ї Гертруду, яка змогла своїм авторитарним характером загасити всі спроби Пола побудувати стосунки з Міріам. Критики відмічають, що вплив матері на сина в цьому конкретному випадку мав негативні наслідки, так як Пол не може прийняти жодного власного рішення, нести відповідальність за свої дії та нарешті подорослішати. Однією з основних причин такого ставлення матері до сина сучасники вважали хибний шлюб Гертруди, яка, відсторонившись повністю від чоловіка-шахтаря з нижчого робітничого класу, фокусує увагу та любов спочатку на старшого сина, а після його смерті – на третій дитині в родині. Молодший син Ернест не відчуває негативного впливу матері, так як в ранньому віці йде на військову службу. В 1915 році виходить в світ публікація Фрейда, в якій вчений приділяє увагу так званому «Комплексу Едіпа». Згідно психоаналітичному вченню Фрейда, занадто велика прив'язаність дитини до одного з батьків протилежної статі викликає психічні розлади у дитини. Вона починає відчувати ревності до одного з батьків і ненавидіти іншого. Після публікації «Синів та коханців» критики побачили відображення теорії Фрейда в художньому творі.

Ключові слова: «Комплекс Едіпа», теорія Фрейда, Лоуренс, «Сини та коханці», автобіографічність, рецепція.

Постановка проблеми. Художні твори Д.Х. Лоуренса неодноразово привертала увагу літературознавців. Проблеми, які письменник, поет та літературний критик намагався розкрити у своїх творах є спільними для різних культур і народів. Розкол між робітничим та середнім класом, вплив освіти, пуританська мораль, вплив батьків на дітей – це лиш невелика частина проблематики, яку висвітлював на своїх сторінках автор.

Аналіз останніх досліджень і публікацій. Роман Лоуренса «Сини та коханці» привертав увагу сучасних літературознавців. Серед найвідоміших дослідників літературної спадщини письменника можна назвати імена Дж. Конрада [1], М. Феклина [3], Дж. Сальгадо [2] та багато інших.

Постановка завдання. В статті прослідковується історія створення та рецепції роману Лоуренса «Сини та коханці» в оцінках сучасників.

Виклад основного матеріалу. Роман «Сини та коханці» побачив світ 1913 року у британському

видавництві Дакворт і Ко (Duckworth and Co.). Це третій роман Лоуренса, спочатку названий «Пол Морел» і опублікований після «Білого павича» (1911) (The White Peacock) і «Порушника» (1912) (The Trespasser).

Першу згадку про роман знаходимо в листі Лоуренса від 18 жовтня 1910 року до Сідні С. Поллінг: «Цього разу я віддам вам без посередників – мій третій роман «Пол Морел» дуже цікаво (для мене) задуманий і приблизно на одну восьму написаний. «Пол Морел» буде романом – не витіюватою поемою в прозі (мається на увазі роман «Порушник» (Trespasser) – А.Е.) і не прикрашеною ідилією, що пронизує реалізм (мова йде про роман «Білий павич» (White Peacock) – А.Е.), а стриманим, дещо безособовим романом. Це мене дуже цікавить» [2, с. 21]. Через два роки Лоуренс писав Едварду Гарнету: «Цього тижня я закінчу свій шахтарський роман – перша чернетка. Його потрібно буде трохи переглянути. Це найкраще, що я коли-небудь робив [2, с. 23].

Багато критиків сходяться на думці, що роман «Сини та коханці» є автобіографічним. Як справедливо зазначав Г. Сальгадо, «всі романи Лоуренса більш менш автобіографічні в тому сенсі, що вони розповідають про події та емоції його власного життя, але «Сини і коханці» — найавтобіографічніший навіть із романів Лоуренса» [2, с. 12]. Дія відбувається в шахтарському селищі Ноттінгемшира на батьківщині Лоуренса, в сім'ї Морел «змальованої» з родини автора. Багато героїв роману мають реальних прототипів. Лоренс зображений у образі Пола. Молода дівчина і близька подруга Пола Міріам, яка на думку Пола та його матері намагається заволодіти душею свого друга, має риси Дж. Чемберс.

Невдалий шлюб стає однією з головних причин конфлікту у сім'ї. Діти страждають від постійних скандалів «неграмотного грубіяна» батька-гірника та освіченої матері із середнього класу, яка дотримується пуританської моралі і прагне вберегти дітей від згубного, на її думку, впливу батька. Спроби Місіс Морел вплинути на чоловіка, вказати йому «шлях істинний» призводять до того, що Містер Морел стає «зайвим» у власному будинку, шукає підтримки серед друзів-шаhtarів і поступово деградує – багато п'є, краде у дружини гроші, ображає дітей. У подружжя четверо дітей – Вільям, Анна, Пол та Ернест. Місіс Морел налаштовує їх проти батька, вказуючи на всі недоліки робітничого класу. Згодом, намагаючись заглушити страждання, знайти виправдання та сенс власного життя, жінка оточує безмірною любов'ю та турботою свого старшого сина Вільяма, який є її гордістю. Молодому хлопцеві вдається просунути кар'єрними сходами, він добре заробляє, допомагає матері матеріально і посідає почесне місце серед лондонських джентльменів. У його амбіціях та потягу до середнього класу Місіс Морел бачить себе. Проте старший син гине, дочка виходить заміж, молодший іде служити в армію і залишається третя дитина – Пол, на якій концентрується все кохання та прихильність матері.

Подібну «сімейну картину» знаходимо у листуванні Лоуренса з Рейчел Аннанд Тейлор від 3 грудня 1910: «Я скажу тобі. Мати моя була розумною, іронічною, витонченою жінкою доброго, старого бюргерського походження. Вийшла заміж нижче за неї. Батько був чоловік смаглявий, рум'яний, із чудовим сміхом. Він шахтар. Це була людина сангвінічного темпераменту, чуйна і сердцева, але непостійна: у ній не було принципівості, як сказала б моя мати. Він обманював її і брехав їй. Вона зневажала його – він пив.

Їхнє подружнє життя було однією плотською, кривавою боротьбою. Я народився з ненавистю до батька: скільки себе пам'ятаю, я тремтів від жаху, коли він торкався мене. Він був дуже поганий до мого народження.

Це був свого роду зв'язок між мною та моєю матір'ю. Ми кохали одне одного. Наше кохання між сином і матір'ю було майже як між чоловіком і дружиною. Ми відчуваємо одне одного інстинктивно» [2, с. 22].

Страх, що Дж. Чемберс своєю релігійністю, прихованою любов'ю, тихою вдачею і поступливістю намагається «заволодіти душею» Лоуренса також відображено в наступному фрагменті цього листа: «Мюріель (Джессі Чемберс) – дівчина, з якою я порвав стосунки. Вона любить мене до розпачі і вимагає від мене душі. Я був жорстокий до неї і образив її, але я не знав.

Ніхто не може заволодіти моєю душею. Моя мати володіла нею, і ніхто не може володіти нею знову. Ніхто не може знову проникнути в моє «я» і дихати мною, як повітрям. Не кажи, що цього разу я поспішаю – я знаю. Луї, на якій я хотів би одружитися наступного дня після похорону матері, ніколи б не зажадала влади наді мною. Вона любить мене – але це тонке, приємне, здорове, природне кохання – не як Джейн Ейр, яка подібна до Мюріель, а як, скажімо, Рода Флемінг або Анна Кареніна. Вона ніколи не проникне в мою кров і не дістане мою душу, і не змусить мене стиснути зуби, тремтіти і чинити опір. Тьху, я вчинив добре – і жорстоко – сьогодні ввечері.

Я дивлюсь на батька – він як попіл. Це жахливо, хибний шлюб. [2, с. 23].

Процитований вище лист багато в чому пояснює двозначне становище, в якому опинилася Джессі Чемберс (прототип Міріам). У 1935 році вона опублікувала «Особисті записи», докладно описавши їхні стосунки з Лоуренсом та власний погляд на образ Міріам у романі. Автор «Синів і коханців» кілька разів звертався до дівчини з проханням висловити свою думку щодо розділів роману. На думку Дж. Чемберс, герої виявилися «зачинені в рабстві, що розчаровує, з якого, здавалося, немає виходу» [2, с. 41]. Текст був позбавлений спонтанності і створювалося враження, що автора здолала втома. Дж. Чемберс згадувала: «Коли читала рукопис, переді мною весь час була яскрава картина дійсності. Я знову відчула напруженість конфлікту і духовне зіткнення, що насувається. Тому у своїй відповіді я сказала йому, що дуже здивована, що він так далеко відійшов від реальності у своїй історії; що, на мою думку, те,

що відбувалося насправді, було набагато зворушливішим і цікавішим, ніж ситуації, які він вигадав. Особливо мене здивувало, що він пропустив історію Ернеста, яка видалася мені досить життєвою, щоб її розповісти так, як це було насправді. Зрештою, я запропонувала йому переписати всю історію заново і зберегти її правдивою» [2, с. 42].

Дж. Чемберс вважала, що щирий опис дійсності міг би допомогти Лоуренсу «звільнитися від дивної одержимості своєю матір'ю» [2, с. 43]. Розкриваючи тему в галузі «духовної реальності», він зміг би вирішити конфлікт у собі. На її думку, Лоуренс працював над складною темою взаємин у своїй сім'ї і лише «абсолютна чесність» допомогла б йому «вийти на свободу» і «скинути скоуюче минуле, як стару шкіру» [2, с. 42–43].

Створення нового «ілюзорного» жіночого образу – Клари, якою захоплюється Пол після розставання з Міріам є для Дж. Чемберс доказом нездатності Лоуренса впоратися зі своєю проблемою в реальному житті. Згадаймо, що Пол Морел закохується в заміжню жінку Клару Доус, яка розлучилася з чоловіком і живе з матір'ю. Клара є повною протилежністю Міріам. У ній відсутня та духовність, що так обтяжує стосунки Пола та Міріам.

Дж. Чемберс зізнається, що саме шок «Синів і коханців» завдав «смертельного удару» їхній дружбі. Чуйність сприйняття, біль та розпач відчутні у кожному рядку спогадів. «Особисті записи» підтверджують наскільки точно образ Міріам у романі близький Дж. Чемберс. Наведемо кілька фрагментів її спогадів: «Якби я сказала Лоуренсу, що я померла раніше, мені довелося б померти знову. У мене було дивне відчуття відокремлення від тіла. Повсякденне життя стало чистою ілюзією. Єдиною реальністю була зрада «Синів та коханців». Я відчувала, що це зрада у внутрішньому сенсі, бо я завжди вірила, що між нами є зв'язок, якщо це не більше ніж зв'язок загального страждання. Але жорстокість його поведінки, здавалося, заперечувала будь-який зв'язок. Те, що я так добре розуміла, що саме змусило його зробити це, тільки посилювало мій розпач. Він мав зобразити спотворену картину нашого спілкування, щоб німб мучениці міг гідно сяяти над його матір'ю. <...> Мені було нестерпно боляче. Я не знала, як це винести». [2, с. 46]. На думку Дж. Чемберс, Лоуренс став одним із тих, хто «насміхався з любові, крім кохання між коханцями», став «міщанином серед міщан», втратив «першорядне значення» [2, с. 47]. Публікація Дж. Чемберс не містить наукового аналізу роману

Лоуренса, а передає емоційний стан сучасниці, для якої роман став відображенням спотвореної дійсності, «відбитком» особистого життя.

Пригадаємо, що Пол дружить і поступово закохується в Міріам, для якої дуже важлива віра людини в Бога, щирість, зв'язок із природою. Інтерес Пола до Міріам викликає ревності з боку Місіс Морел. Їй здається, що дівчина намагається заповнити душу сина. Більшу частину роману займає конфлікт, пов'язаний із «любовним» трикутником між Полом, його матір'ю та Міріам. З усього оточення тільки Міріам здатна розкрити духовну сутність Пола, що безпомилково відчула Місіс Морел. Коли в житті Пола з'являється заміжня жінка Клара, це не викликає протесту з боку матері, оскільки вона не посягає на душу її сина.

З 1913 року виходять у світ численні відгуки на роман письменника. 21 опублікована анонімна рецензія у журналі «Athenaeum». Автор рецензії вважає недоліком надмірну автобіографічність образу головного героя, тоді як його «природа» залишається нерозкритою. Пол під впливом Міріам і матері, яка «ревниво чіпляється» за сина і «успішна в тому, щоб розлучити» закоханих. «Незвичайність» Міріам критик вважає перебільшенням. Образ єдиної дочки Анни зовсім не прописаний, проте його «рідкісні проблески вказують на сильну та цікаву особистість». Гертруда Морел, на думку автора, є справжнім тріумфом [2, с. 56].

Цього ж дня у «Суботньому огляді» (Saturday Review) з'являється ще одна замітка про роман, в якій відмічене надмірне втручання автора. Критик писав: «Що негаразд у книзі, то це часте втручання письменника. Чоловіки та жінки використовують слова, які належать йому, а не їм; вони читають твори, які йому небайдужі; часто вони висловлюють думки, що належать йому, а не їм. Нездатність містера Лоуренса “викреслити” себе тепер є найсерйознішою слабкістю, оскільки помилкова побудова в його попередніх романах жодним чином не виявляється в «Синах і коханцях». Прочитавши більшість найбільш «важливих» романів цього року, ми можемо сказати, що не бачили жодного, який перевершив би його за інтересом та силою; обсяг його недоліків напрочуд великий, але ми помічаємо їх лише тоді, коли зіставляємо з його перевагами» [2, с. 58].

Через два місяці виходять нотатки в газеті «Bookman» (1913). Критик ставить Лоуренса в один ряд з Дж. Голсуорсі, Ч. Дауті та К. Гремом, вказуючи на «езотеричність», «чудову якість і винятковість у багатьох відношеннях». Автор

наголосив також на «обмеженому колі читачів», оскільки «художня мета» Лоуренса не дозволяє йому вийти за межі свого соціального кола.

У журналі «Нація» (Том. ХСVII, № 2528) особливу увагу приділено розвитку взаємин Пола, Міріам і Клари, чиє «фізичного бажання інтерпретуються в духовних термінах». Гострим залишається питання і про болісну смерть матері від передозування морфію, який, для полегшення її страждань, дає їй Пол. Для критика «вчинки» героя є «милістю егоїста, егоїзм якого не має перетворюючої сили» [2, с. 61].

Новий інтерес до роману виникає після публікації праць Фрейда щодо так званого «Комплексу Едіпа», суть якого полягала в тому, що між батьком і дитиною протилежної статі виникав зв'язок, близький до подружнього. Дитина відчувала ненависть і ревності до одного з батьків, як до потенційного суперника. Починаючи з 1915 року в кожній статті, присвяченій роману «Сини і коханці», «підтверджується» фрейдівська теорія. Той факт, що теорію вченого було опубліковано через два роки після видання роману, критики вважають винятковим тому, що психологічна теорія була підтверджена на практиці.

Альфред Каттнер в «Новій республіці» (10 квітня, 1915) публікує статтю, в якій вказує на нездатність Лоуренса «розв'язувати внутрішні конфлікти, що розростаються до неймовірних розмірів» [2, с. 61]. Критик поступово підводить до того, що роман розкриває внутрішній світ Лоуренса, його серце, занурюючи читачів у його власне дитинство та переживання. Нездатність Пола відповісти взаємністю Міріам пояснюється «виключно з погляду емоційного ставлення героя до своїх батьків» [2, с. 62], оскільки «дитяче серце розривається між тугою за своєю ображеною матір'ю і ледве стримуваною ненавистю до жорстокого батька» [2, с. 63]. Місіс Морел відвертається від чоловіка і вимагає вірності від сина. «Він стає її довіреною особою та втіхою, тихою, миролюбною дитиною, природна ініціатива якої поступово притуплюється тягарем цієї нерівної відповідальності. У той час, як більшість дітей вже виявляють перші поетичні спроби шлюбного союзу в ідеальних товариських відносинах з друзями протилежної статі, герой мріє лише про те, щоб втекти з матір'ю і жити з нею наодинці до кінця своїх днів» [2, с. 63]. Автор вважає «жахливим» той факт, що надлишок материнської любові міг виявитися настільки згубним для людини. Лейтмотивом роману стають ненависть до батька та надмірна любов до матері. Для глибо-

шого розуміння проблематики роману критик пропонує ознайомитися з психосексуальними теоріями Фрейда, без яких роман, на його думку, залишається загадкою. Порушення «врівноваженого впливу обох батьків», подальші невротичні розлади, нездатність створити сім'ю, страх перед широчю жіночою любов'ю з боку Міріам є для автора статті підтвердженням теорії Фрейда на прикладі художнього твору. Слід відмітити, що перша назва роману «Пол Морел» була замінено на «Сини і коханці», тим самим «провокуючи» фрейдистське прочитання роману, оскільки у ролі «коханців» виступають сини – Пол і Вільям.

Лоуренс негативно сприймав прочитання роману з погляду психоаналізу. У листі від 11 вересня 1916 він писав Барбарі Лоу: «Я ненавидів психоаналітичний огляд «Синів і коханців». Ви знаєте, я думаю, що «комплекси» – це злісні напівствердження фрейдистів: щось начебто не бачити лісу за деревами. Коли ви сказали «комплекс матері», ви нічого не сказали – не більше, ніж якби ви назвали істерію нервовим захворюванням. Істерія – це не нерви, комплекс – це не просто статевий зв'язок: далеко не так. – Моя бідна книга: вона була, як мистецтво, справді повною правдою: ось з неї вирізають напівбрехню і кажуть: «Вуаля» [2, с. 26–27].

Сучасники також сходилися на думці, що письменник прагнув поставити під сумнів пуританську мораль, яка сковує суспільство. Прізвище Морел у перекладі з англійської означає «мораль, повчання», що теж не випадково. Місіс Морел намагається довести оточуючим настільки високоосвіченою та благочестивою вона є. Вона суворо стежить за своїм зовнішнім виглядом, носить чепчики, корсети з високим коміром, відвідує церкву, дружить зі священником, який згодом стає хрещеним батьком Пола і на прохання Місіс Морел вчить хлопчика французькій мові. Треба звернути увагу, що до шлюбу батько Пола також викликав захоплення оточуючих своїм дружнім характером, вмінням підтримати розмову, чуйністю, чудово співав та танцював. Саме «вогонь душі» молодого Морела привернув увагу Гертруди.

Англійський критик Едуард Гарнет писав про Лоуренса, як про поета інстинктів і емоцій, здатного скинути ідеальні покрови, що приховують світ пристрастей, що вирують. Розглядаючи поетичні збірки «Любовні поеми та інші» та «Amores», критик зазначав, що в той час як літературу наповнюють твори, що подають солодку сентиментальну еротику, штучні почуття, Лоуренс

реабілітує пристрасть; оспівуючи її, він ніби ставить перед нами запалену лампу.

Висновки і пропозиції. Роман Д.Г. Лоуренса «Сини та коханці» є автобіографічним. Сучасники неодноразово відмічали «присутність» автора в образах героїв роману. Письменник наділив образ Міріам рисами характерними для його близької подруги Дж. Чемберс, що було болюче прийнято дівчиною. Спогади Дж. Чем-

берс дають можливість краще зрозуміти особливості образу Міріам в романі. Публікація праці Фрейда вплинула на рецепцію роману серед сучасників, які відмітили підтвердження «комплексу Едіпа» в художньому творі. Перспективним в даному напрямку є дослідження рецепції роману після 1915 року, також з точки зору наслідків Першої світової війни та індустріалізації.

Список літератури:

1. Conrad J. Heart of Darkness. A Norton Critical Edition. Edited by W. W. Norton & Company, New York, 1988, 536 p.
2. Salgado G. D.H. Lawrence: Sons and Lovers. Macmillan Education Ltd, London, 1969, 230 p.
3. Феклін М.Б. Лоуренс і література країни Рананім // Проблеми історії, філософії, культури, Вип. 8, 2010, с. 214–219.

Ieliseienko A. P. THE NOVEL “SONS AND LOVERS” BY D.H. LAWRENCE IN THE ASSESSMENT OF CONTEMPORARIES (UP TO 1915)

The article analyzes the peculiarities of the perception of the novel by the English writer, poet and literary critic D.G. Lawrence «Sons and Lovers». In particular, attention is focused on creating the images of Miriam, Paul, and Gertrude Morel. The author of the article investigates the problems of perception of the artistic image of Miriam from the point of view of its prototype J. Chambers. Critics agree that the image of the main character Paul is autobiographical. The author of the article draws attention to the writer's correspondence, which indicates how important for Lawrence was particularly this novel, who really depicted his own childhood memories on the pages of the novel. Until 1915 literary critics paid attention to the image of Paul's mother, a puritan from an educated family Gertrude, who was able to extinguish all Paul's attempts to build a relationship with Miriam with her authoritarian character. Critics point out that the influence of the mother on the son in this particular case had negative consequences, as Paul cannot make any decisions of his own, take responsibility for his actions and finally grow up. Contemporaries believed that one of the main reasons for such mother's attitude towards her son was the false marriage of Gertrude, who, having completely distanced herself from her husband, a miner from the lower working class, focused her attention and love first on the eldest son, and after his death – on the third child in the family. The younger son, Ernest does not feel the negative influence of his mother, as he goes to military service at an early age. In 1915 Freud's publication came out, in which the scientist paid attention to the so-called «Oedipus complex». According to Freud's psychoanalytic theory, too much attachment of a child to a parent of the opposite sex causes mental disorders in the child. He or she begins to feel jealous of one parent and hate the other. After the publication of Sons and Lovers, critics saw the reflection of Freud's theory in the work of art.

Key words: «Oedipus complex», Freud's theory, Lawrence, «Sons and lovers», autobiography, reception.